

Н.Ю. Ярема,

кандидат психологічних наук,
старший науковий співробітник

МОТИВАЦІЙНА СКЛАДОВА ПСИХОЛОГІЧНОЇ ГОТОВНОСТІ ПРАЦІВНИКІВ ПОЛІЦІЇ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

У статті представлено результати узагальнення наукових досліджень з питань мотиваційної готовності працівників поліції до професійної діяльності. Розглянуто підходи до розуміння мотиваційної готовності, її показники, структурні елементи. Розкрито передумови та етапи формування мотиваційних складових психологічної готовності працівника до професійної діяльності. З'ясовано роль самовдосконалення як фактора розвитку мотиваційної готовності до діяльності.

Ключові слова: психологічна готовність працівника поліції, мотивація, мотиваційна готовність, критерії мотиваційної готовності, етапи формування мотиваційної готовності до професійної діяльності.

В статье представлены результаты обобщения научных исследований по вопросам мотивационной готовности сотрудников полиции к профессиональной деятельности. Рассмотрены подходы к пониманию мотивационной готовности, ее показатели, структурные элементы. Раскрыты предпосылки и этапы формирования мотивационных составляющих психологической готовности работника к профессиональной деятельности. Выяснена роль самосовершенствования как фактора развития мотивационной готовности к деятельности.

Ключевые слова: психологическая готовность работника полиции, мотивация, мотивационная готовность, критерии мотивационной готовности, этапы формирования мотивационной готовности к профессиональной деятельности.

Paper presents the results of a synthesis of scientific research on the issues of motivational readiness of police officers to the profession. The approaches to the understanding of motivational readiness, its figures, and structural elements are considered. The preconditions and stages of formation of the motivational components of psychological readiness of the employee to the workforce are revealed. The role of self-improvement as a factor of the development of motivational readiness activities is clarified.

Keywords: psychological readiness of the police employee, motivation, motivational readiness, criteria of motivational readiness, stages of formation of motivational readiness for professional activity.

Мотивація людини є складною системою, в основі якої існують як біологічні, так і соціальні елементи. Система мотивації людини впливає не тільки на її поведінкові особливості, а й на структуру особистості людини в цілому. Вона визначає загальну спрямованість особистості, прагнення людини, її життєвий шлях і професійну діяльність.

Професійне становлення працівника поліції залежить як від ступеня сформованості його знань, досвіду та професійних здібностей, так і від того, що він бажає та повинен робити. Як відомо, досвід та здібності є відносно стійкими

психічними утвореннями, їх розвиток та вдосконалення вимагає зусиль, витрат часу. Мотивація професійної активності у цьому випадку може суттєво покращити ефективність використання здібностей та досвіду у процесі формування професіонала. Продуктивність діяльності правоохоронців, її зміст і результат визначаються спрямованістю мотивів, їх ступенем активності, стійкістю, що в цілому складає своєрідність мотивації фахівця.

Мотиваційна сфера приховує в собі великі можливості. Згідно з дослідженнями вона є більш динамічною, ніж пізнавальна та інтелектуальна сфери. Позитивний вплив на формування мотивації, управління нею є шляхом забезпечення успішності досягнення результатів будь-якої діяльності.

Одним з основних компонентів готовності до професійної діяльності є мотиваційна готовність працівника поліції, яка детермінує поведінку та професійну діяльність фахівця. Вона є своєрідним орієнтиром професійної поведінки, визначає сенс та значимість професійних дій, забезпечує ефективну професійну адаптацію, самореалізацію та саморозвиток.

Питання професійної мотивації в наш час набувають особливого значення саме тому, що висока позитивна мотивація може відігравати роль компенсуючого фактора у випадку недостатньо розвинутих здібностей в той же час, коли високий рівень здібностей не може компенсувати низьку вираженість мотиву, не може привести до значних успіхів у діяльності [3].

Проблема мотивації, зокрема мотиваційних складових психологічної готовності до професійної діяльності, висвітлена в працях Б.О. Агеєва, В.К. Вілюнаса, Ф. Герцберга, Л. М. Ємельяненка, Є.І. Зіборова, В.І. Ковальова, О.Б. Корзіна, Т.В. Кудрявцевої, І.О. Кучерявенка, О.М. Леонтєва, А. Маслоу, С.В. Маріхіна, С.Л. Рубінштейна, Д.Н. Узнадзе, С.В. Шкільова, П.М. Якобсона та ін.

Науковці висвітлюють питання показників, структури, передумов та етапів формування мотиваційної готовності до професійної діяльності фахівця, причини послаблення мотивації та фактори підвищення її рівня тощо.

Метою статті є узагальнення положень наукових, методичних, практичних джерел з метою розгляду особливостей, можливостей застосування мотиваційних параметрів психологічної готовності працівників поліції до професійної діяльності.

У науковій літературі на сьогодні існують різні підходи до мотиваційної готовності. О.Б. Корзін серед показників мотиваційної готовності до професійної діяльності розглядає сформовані внутрішні мотиви (прагнення до самореалізації в діяльності, мотивація до успіху, готовність до ризику) і зовнішні прояви готовності до діяльності (бажання працювати за обраною спеціальністю, успішне оволодіння професійними знаннями, прагнення оволодіти професією, достатня успішність навчальної діяльності, активна участь у позанавчальних заходах) [7].

С.В. Маріхін розглядає в мотиваційній сфері професійної діяльності різні види мотивів: професійні наміри і схильності, ціннісні орієнтації та мотиви професійної діяльності, професійні домагання і очікування, професійні установки, інтереси, готовність до професійної діяльності, задоволеність працею [7].

Б.О. Агеєв розглядає мотиваційну готовність як цілісну, стійку систему психічних утворень особистості, які, актуалізуючись за певних умов, формують відповідні стани психіки, спонукають, регулюють поведінку та діяльність особистості [1].

Структурними елементами мотиваційної готовності до професійної діяльності є [8]:

– компонент установки (мотиви професійного вибору, цілепокладання, досягнення успіху, ціннісно-сміслові професійні орієнтації на майбутню професійну діяльність);

- когнітивний компонент (знання, вміння, навички, усвідомлення і самооцінка яких сприяє успішному початку професійної діяльності);
- особистісно-вольовий компонент (самоконтроль, рішучість, ініціативність, професійна відповідальність);
- професійно-ідентифікаційний компонент (професійна ідентичність, самопізнання, самооцінка, саморегуляція, самоактуалізація).

Мотивація психологічної готовності працівників поліції до професійної діяльності має формуватися в контексті попереднього досвіду з урахуванням внутрішніх потреб і мотивів. Ефективний шлях її формування полягає в сприянні перетворення наявних нестійких мотивів у цілісну мотиваційну сферу зі стійкою структурою.

Основою формування мотиваційної готовності працівника поліції є розуміння сенсу професії, її завдань, позитивне ставлення до неї, адекватне уявлення про професію, про вимоги, які вона пред'являє, необхідний рівень самооцінки та домагань в діяльності.

Мотиваційна готовність має зовнішні (об'єктивні) та внутрішні (суб'єктивні) умови формування. Суб'єктивні умови формування мотиваційної готовності працівників поліції до професійної діяльності, перш за все активна позиція в процесі професійного навчання, залежать від об'єктивних умов самої системи професійної підготовки.

Серед етапів формування професійної мотиваційної готовності, Л.М. Ємельяненко виділяє [5]:

1. Професійно-орієнтаційний етап, в ході якого майбутніми працівниками поліції усвідомлюються сутність та соціальне значення професійної діяльності, розвиваються стійкий інтерес до діяльності, професійні мотиви, установка на оволодіння основами майбутньої професії, формується професійний образ “Я-фахівець”.

Формування мотиваційної готовності на професійно-орієнтаційному етапі має суттєве значення. Адже саме від ступеня професійної зацікавленості, адекватності уявлення про професію та свої можливості залежить ефективність засвоєння професійних знань, розвиток професійно-важливих якостей.

2. Гносеологічний етап передбачає закріплення образу “Я-фахівець” та наповнення його необхідними професійними знаннями, вміннями та навичками. Важливим тут є розуміння та реалізація ефективних способів вирішення професійних завдань, розвиток творчого мислення, самоконтролю, дисципліни, відповідальності, прагнення до досягнення успіху, професійного розвитку та самореалізації, адекватна самооцінка успішності процесу професійного становлення.

3. Коригуючий етап є періодом найбільш високого рівня розвитку мотиваційної готовності. Метою формування мотиваційної готовності до діяльності на цьому етапі є самореалізація в професійній діяльності, орієнтація на високі результати, що забезпечується здатністю ефективного управління власною професійною діяльністю (планування, організація, корекція професійної діяльності, побудова ефективних взаємодій у професійному середовищі), можливостями активізації мотиваційних потенціалів в різних умовах професійної діяльності, закріпленням професійно-важливих потреб, мотивів, цінностей, адекватною самооцінкою професійної підготовленості, позитивним сприйняттям себе як суб'єкта майбутньої професійної діяльності тощо.

Отже, мотиваційна готовність працівників поліції до професійної діяльності є результатом достатнього рівня розвитку професійних та особистісних якостей, необхідного для виконання функціональних обов'язків і передбачає:

- формування готовності до дії (як результат професійної підготовленості);
- вибір цілей, засобів, способів, місця та часу дії;
- формування впевненості в правильності та необхідності дії.

Ознаками сформованої професійної мотивації працівника поліції є вміння планувати і організовувати свою діяльність; вміння долати перешкоди, що виникають на шляху виконання професійних обов'язків; ініціативність; здатність до самоконтролю на всіх етапах діяльності; творче ставлення до виконання професійних завдань.

У структурі професійної мотивації мають переважати позитивні мотиви; стійкі і збалансовані соціальні, професійні, пізнавальні мотиви, мотиви самореалізації.

Послаблення мотивів може бути пов'язане зі зміною задоволення професією, усвідомленням труднощів в освоєнні професією, складнощами самої професійної діяльності, невпевненістю в успішному виконанні своїх професійних обов'язків.

Підвищувати рівень мотивації можна впливаючи на такі фактори, як: задоволення процесом роботи, усвідомлення професійного зростання, прагнення оволодіння новими способами виконання професійних обов'язків, гордість за свої і колективні успіхи. Усі ці фактори формують у працівників позитивні переживання.

Важливим шляхом формування професійності, розвитку здібностей, набуття знань та умінь є самовдосконалення.

Сьогоднішні темпи розвитку всіх професій, а особливо правоохоронних, вимагають підготовки відповідальних і висококваліфікованих спеціалістів, які вільно володіють фахом. Важливими є мобільність, здатність до творчого використання зростаючого потоку інформації на практиці. Цього можливо досягти шляхом безперервного професійного самовдосконалення.

Характеризуючи професійне самовдосконалення, А. Абдулхакім зазначає, що це творча діяльність, яка має опиратися на пізнавальну самостійність фахівця і ставити за мету зростання професійної майстерності та особистісне вдосконалення [2].

Самовдосконалення є наслідком поєднання процесів самовиховання і самоосвіти, самоактуалізації та розвитку професійної самосвідомості [2; 4; 10].

Як соціальний процес самовдосконалення працівника поліції базується на вимогах суспільства та професії до фахівця, а також ставленні самого працівника до вимог, що пред'являються.

До самовдосконалення працівника поліції можуть спонукати наявність потреби у самоповазі та повазі оточуючих, в соціальному престижі, розбіжності в образах свого професійного "Я ідеальне" та "Я реальне", а також самооцінка та самовідношення, що виникають у зв'язку з цим.

Таким чином, якщо джерелом професійного самовдосконалення є вимоги соціального оточення фахівця, то рушійними силами цього процесу стають внутрішні мотиви професійного самовдосконалення.

Серед типових мотивів самовдосконалення можуть бути:

- матеріальне благополуччя;
- покращення життя;
- уникнення неприємностей;
- гарні стосунки з оточуючими;
- альтруїзм, можливість допомагати іншим;
- позитивне ставлення інших людей;
- вдосконалення;

– самореалізація.

Важливим фактором ефективності самовдосконалення є сформована готовність особистості до його здійснення як результат внутрішніх передумов, елементами якої є [2; 4; 10]:

1) емоційно-ціннісній компонент (внутрішня потреба працівника у самовдосконаленні, цінності пізнання, постійного саморозвитку та самовдосконалення, емоційно-вольові механізми);

2) пізнавальний компонент (постійний діагностичний процес, орієнтований не тільки на виявлення слабких і сильних сторін власної професійної діяльності, а й на розвиток особистості і розкриття творчого потенціалу);

3) операційний компонент (сформована система знань, умінь, навичок самовдосконалення, а також організаційно-управлінських умінь і навичок (ставити і вирішувати завдання самовдосконалення, планувати свою роботу, створювати сприятливі умови для діяльності, здійснювати самоконтроль, самоаналіз результатів і характеру процесу самовдосконалення).

Отже, мотиваційний компонент є стрижневим у формуванні професійної готовності, оскільки неможливо ефективно опанувати та здійснювати професійну діяльність, ігноруючи її мотиваційні аспекти. Засвоєні знання, а також сформовані уміння та навички не отримують достатньої реалізації.

Сформованість готовності до професійної діяльності визначається, в першу чергу, наявністю психологічної готовності до діяльності, найбільш суттєвим компонентом якої є саме мотиваційна готовність.

Подальшого розгляду та дослідження потребує проблема оптимізації процесу професійного становлення через використання можливостей мотиваційної готовності працівника поліції до діяльності, зокрема успішного функціонування системи мотивування, а також застосування самомотивування кожним працівником.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Агеев Б.А. Мотивационная готовность молодых офицеров к военной службе : автореф. дис канд. психол / Б.А. Агеев. – М., 1994. – 25 с.
2. Альхауалда Абдулхахим. Педагогические условия формирования готовности специалиста в сфере физической культуры и спорта к профессиональному самосовершенствованию : автореферат дис. кандидата педагогических наук : 13.00.04 / Рос. гос. акад. физ. культуры / Альхауалда Абдулхахим. – Москва, 2000. – 26 с.
3. Бордовская Н.В. Педагогика : учеб. для ВУЗов / Н.В. Бордовская, А.А. Реан. – СПб: Питер, 2000. – 304 с.
4. Буряк В.К. Самостоятельная работа учащихся / В.К. Буряк. – М. : Просвещение, 1994. – 257 с.
5. Емельяненко Л.М. Теоретические основы формирования мотивационной готовности к профессиональной деятельности будущих специалистов медицинского профиля / Л.М. Емельяненко // Вестник Брянского государственного университета. – 2011. – № 1. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://cyberleninka.ru/article/n/teoreticheskie-osnovy-formirovaniya-motivatsionnoy-gotovnosti-k-professionalnoy-deyatelnosti-buduschih-spetsialistov-meditsinskogo>.
6. Ильин Е.П. Мотивация и мотивы / Е.П.Ильин. – СПб. : Питер, 2008. – 512 с.
7. Кучерявенко И.А. Проблема психологической готовности к профессиональной деятельности / И.А. Кучерявенко // Молодой ученый. – 2011. – № 12. – Т. 2. – С. 60–62.
8. Кучерявенко И.А. Проблема мотивационной готовности курсантов учебных заведений МВД к профессиональной деятельности / И.А. Кучерявенко, С.В. Шкилев, Е.И. Зиборова // Молодой ученый. – 2015. – № 24. – С. 1086–1088.
9. Психология профессиональной подготовки / Г.С. Никифоров, А.М. Зимичев и др. ; под ред. Г.С. Никифорова. – СПб. : Изд-во С.-Петербургского ун-та, 1993. – 289 с.
10. Шестакова Т.В. Формування готовності майбутніх педагогів до професійного самовдосконалення : автореф. дис. ... канд. пед. наук / Т.В. Шестакова ; АПН України ; Інст-т вищ. освіти. – К., 2006. – 20 с.

Отримано 23.03.2016